

MARKO MARULIĆ: *GLASGOWSKI STIHOVI*, preveo i priredio: Darko Novaković, Matica hrvatska, Zagreb 1999, 270 str.

Zacijelo najveće otkriće ne samo u marulologiji, nego i u čitavoj hrvatskoj književnoj historiografiji u proteklih desetak godina bijaše pronalazak Marulićevih nepoznatih latinskih pjesama u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgowu. Tih 596 stihova (ne računajući jedanaest otprije poznatih sastavaka, također sadržanih u rukopisu), koji su uistinu bitno promijenili našu sliku o Maruliću, pronašao je i pred javnost iznio prof. dr. Darko Novaković, kojemu marulologija duguje i nekoliko drugih tekstovnih otkrića (*Vita diui Hieronymi*, autograf *In epigrammata priscorum commentarius*) te niz temeljitih raščlambi i interpretacija Marulićeva opusa (uglavnom objavljenih na stranicama ovoga godišnjaka). *Editio princeps* glasgowskih stihova tiskana je u VI. svesku *Colloquia Maruliana*; tu je objavljen latinski izvornik epigrama, dok su prvi prijevodi pojedinih među njima izišli u *Slobodnoj Dalmaciji* i u *Vijencu* (u dva navrata).

Marulićevi stihovi nisu izazvali iznenađenje svojom brojnošću, nego tematikom. O tome je u nas već višekratno pisano, pa samo podsjećam da nam se splitski humanist u glasgowskom rukopisu otkriva kao izvrstan satiričar, bespoštedan polemičar, dojmljiv elegičar te, posve neočekivano, kao autor ljubavnih pjesama u rasponu od lirski stiliziranih očitovanja do izravnih opisa tjelesnih, spolnih aspekata ljudske čulnosti. Dodati je da jedan epigram (36) barata nedvojbeno petrarkističkim rekvizitom, antitezom žege i leda, ali u svrhu podsmijeha, pa bismo mogli govoriti o antipetrarkističkom sastavku.* Elemente petrarkističke elokvencije (doduše mahom poznate iz latinske ljubavne elegije) naći je i u lirskom sastavku u safičkoj strofi (46).

U knjizi *Glasgowski stihovi* sve su pjesme iz glasgowskoga rukopisa tiskane u izvorniku i usporednom hrvatskom prepjevu Darka Novakovića. Nakon pjesama slijedi *Komentar* koji sadrži najprije tekstološke bilješke, zatim *Popis kratica* (1. *Antički i humanistički izvori*, 2. *Sekundarna literatura*), a zatim podrobna objašnjenja uz pojedine epigrame. *Kazala* su trovrсна: *Kazalo imena* uz hrvatsku verziju, *Index nominum* uz latinski izvornik i *Index locorum*. Na kraju je pogovor Darka Novakovića pod naslovom *Marulićevi glasgowski stihovi*.

Latinski tekst priređen je prema najvišim standardima struke: dan je u kritičkom izdanju, što znači da su skrupulozno pobilježene sve priređivačeve intervencije u tekst kakav nudi rukopis, kao i tekstovne varijante za one pjesme koje su nam otprije poznate iz drugih izvora.

Prepjev Darka Novakovića uistinu je uspješno zadovoljio složene, često i protuslovne zahtjeve koje takav posao stavlja pred prevoditelja: hrvatski tekst teče

* Usput napominjem da sam u posljednjem stihu tog epigrama zapazio podudarnost s jednim Petrarkinim stihom, koja mi se čini znatnijom od puke topičke sličnosti: *Vreris hyberno, sole tepente tremis* (*Epigrammata*, 36,6) — “Di state un giaccio, un foco quando iverna” (*RVF*, 150,6).

prirodno, čitak je i komunikativan, suvremen u sintaktičkom i leksičkom postavu, a pritom potpuno slijedi smisao izvornika. Prevođenju antičkoga heksametra Novaković pristupa s određenom slobodom u pogledu cezure (koja se kod njega ipak vrlo često nalazi na mjestima uobičajenim za naš prijevodni heksametar maretićevsko-ivšićevske provenijencije), ali uspijeva izbjeći ritmičku isprekidanost time što razmjerno često u raskorak dovodi granice akcenatskih cjelina i metričkih taktova ("stopa"). U primjerima koji slijede znak * označuje granicu akcenatske cjeline a znak / granicu "stope"; namjerno su birani primjeri bez uobičajenih cezura (samo u drugom primjeru nalazi se cezura iza trećeg troheja):

14,1: On, * za / čije su */ bitke */ čuli * i / Arar * i / Tigris
 42,1: Čemu */ Feba * i / Muze * iz / spilje * he/likonske */ zoveš
 69,3: Da im se / usklade */ želje, */ Bože, * il / njega * po/ljepšaj
 132,9: Uživa */ glas* da je / najljepši */ mladić. */ Daj * nek i / stih mu.

K tome, u najvećoj mjeri izbjegava neprirodna metrička jačanja i slabljenja, pa mu stih teče glatko i neusiljeno. Iznimno se pojavljuju neuobičajeni akcenti: 4,7: sjedina; 47,1: Jakõtina; 132,1: òvjenčaj. Sasvim iznimno nalazi se kakva *licentia* iznuđena metrom: 27,14: pritišće tisuću zla, umj. *zala* (tomu bi se moglo doskočiti ovakvim prijevodom: pritišću bezbrojna zla). Prevoditeljeva vještina i neukalupljenost njegovih rješenja osobito se očituju u zaista uspješnu zadovoljavanju zahtjeve (čestokrat nesvladive) obveze da se iznađu semantički "pune" jednosložne riječi u pentamtru (dvije takve riječi potrebne su u svakom prijevodnom pentamtru, tj. u svakom elegijskom dvostihu — a to je metar u kojem je napisana golema većina epigrama). Izvrsna su, kadšto upravo ingeniozna, Novakovićeva rješenja u poetama epigrama (npr. 17,2; 37,6) te u prenošenju Marulićevih igara riječima (usp. 47,4; 129,5).

Komentari uz epigrame obasižu punih 80 stranica knjige. Strukturirani su tročlano: svaki započinje uvodnom bilješkom u kojoj se dotični epigram metrički i žanrovski identificira, određuje mu se moguće vrijeme nastanka, daju se obavijesti o realijama te opaske o sadržaju i stilu (koje su često obogaćene dragocjenim komparatističkim napomenama). Zatim slijedi tumač pojedinih stihova hrvatske verzije, u kojem se čitatelju objašnjavaju mitološke i povijesne aluzije i sl. Na trećem je mjestu komentar pojedinih stihova latinskog izvornika, u kojem se iscrpno navode usporedna mjesta u latinskom pjesništvu od antike do humanizma, tj. identificiraju se Marulićevi mogući, svjesno ili nesvjesno uporabljeni, izvori i uzori, koje je pjesnik u skladu s onodobnom poetikom bez zadržke uklapao u svoje stihove.

Uobičajenim kazalima imena ovdje je pridodan neobično značajan *Index locorum*. U njemu su popisani svi auktori i sva usporedna mjesta (sintagme, metričko-leksički sklopovi, klauzule) što ih je priređivač identificirao u Marulićevim stihovima. Time se stručnjacima daje u ruke prvorazredni instrument za dalja proučavanja i važne zaključke o opsegu i naravi Marulićeve lektire, o stilskim i versifikacijskim uzorima, o bitnim aspektima njegove poetike. Samo jedan primjer: već na prvi pogled *Index locorum* jasno svjedoči da je Marulić

izvršno poznao Ovidija, tako da su mu se u pamćenje trajno urezale brojne njegove sintagme, ne samo iz *Metamorfoza* ili *Poslanica*, nego i iz *Ljubavnog umijeća*.

U pogovoru dr. Novaković obavještava čitatelja o okolnostima otkrića, o rukopisu (njegovu izgledu i povijesti), te o Marulićevim tekstovima (formalne i tematske osobitosti epigrama, njihova moguća datacija). Slijedi vrlo instruktivna analiza stihova sa sadržajne strane, a zatim i iznimno važno razmatranje stilskih aspekata, pri čemu autor identificira bitna svojstva Marulićeve poetike, i to ne kao statične činjenice, nego u njezinu razvoju, dajući ujedno nova uporišta za uspostavu kronologije Marulićevih djela.

Knjiga dr. Darka Novakovića znači dobitak i s filološkoga, i s prevoditeljskoga, i s književnopovijesnog aspekta. U njoj su skladno udružena temeljita i opsežna filološka znanja, upućenost u suvremenu književnu teoriju, u suvremenu metodologiju tekstualnih istraživanja (što podrazumijeva i računalna pomagala), ali i estetski smisao te prevoditeljski dar i iskustvo. Stoga nijedan relevantan govor o Maruliću, osobito o njegovu latinskom pjesništvu, ubuduće ne može zaobići ovu knjigu. Pri svemu tome cjelina je priređena tako da i nestručan čitatelj lako komunicira s Marulićevim tekstovima i nalazi sve obavijesti potrebne za puno njihovo razumijevanje. Šteta je tek što se nakladnik nije pobrinuo da u kazalu sadržaja bude registriran svaki epigram pojedinačno, čime bi se znatno olakšalo brzo pronalaženje željenoga teksta. No ta opaska nimalo ne utječe na sud o iznimnoj vrijednosti ovog izdanja.

Bratislav Lučin

MARKO MARULIĆ, *ANTOLOGIJA. IZBOR IZ POEZIJE I PROZE*, sastavio Mirko Tomasović, Konzor, Zagreb, 2000.

U posljednje vrijeme marulološka izdanja — što podrazumijeva kako izdanja Marulićevih djela tako i izdanja radova o Marku Maruliću — postaju ne samo sve brojnija nego i konceptualno sve zanimljivija. Marulićeva *Antologija*, izbor iz Splitsaninova književnoga djela koji je sastavio Mirko Tomasović, jedno je od takvih izuzetno zanimljivih recentnih izdanja Marulićeva djela, ako ne, recimo to odmah, i najzanimljivije među njima.

Kada inače govorimo o antologijama, uglavnom mislimo na izbore djela iz cjeline neke nacionalne književnosti, ili iz nekog književnopovijesnoga razdoblja, ili ako već ne iz cijele književnopovijesne epohe, onda barem iz jednoga njezinog odsječka. Često se, također, antologiziraju djela iste žanrovske pripadnosti ili slične tematike. Rijetko se, međutim, antologijom naziva odabir iz djela jednog jedinog autora. S takvim se odabirima zapravo često susrećemo, no oni se označavaju jednostavno kao "izbori iz djela". Prešutna je pretpostavka, čini se, kako pojam